

Een nieuwe groeiplaats van *Conopodium majus* in Hertsberge (Oostkamp, West-Vlaanderen): inheems in het Vlaams Gewest?

Herman STIEPERAERE¹ en Lode BOURREZ²

¹ Nationale Plantentuin van België, Domein van Bouchout, B-1860 Meise, België
[herman.stieperaere@br.fgov.be]

² Beukendreef 22, B-8020 Hertsberge, België

Abstract. – A new locality of *Conopodium majus* in Hertsberge: indigenous in Flanders? *Conopodium majus* was found in a wild garden in Hertsberge (prov. West-Vlaanderen). It was not deliberately planted or sown, but was most probably introduced with a thick layer of woody debris and bark used as a 20 cm thick mulch. This introduction casts doubt on the indigenous character of the other localities in Flanders. However, these are either ancient woodlands or open parks on former ancient woodland. As *C. majus* is an indicator for ancient woodland, old grasslands and old hedges it is argued that it may well be indigenous in Flanders and therefore merits proper conservation management.

Résumé. – *Conopodium majus* indigène en Flandre? Une localité nouvelle à Hertsberge. *Conopodium majus* a été trouvé dans un jardin sauvage à Hertsberge (prov. Flandre occidentale). Il n'a pas été planté ni semé, mais a très probablement été introduit avec une couche épaisse d'écorce et de débris de bois, utilisée comme « mulch ». Cette introduction met en doute l'indigénat des autres stations de *C. majus* en Région flamande. Toutefois, ces stations se trouvent dans une forêt ancienne ou dans d'anciens parcs remplaçant des forêts anciennes. Comme *C. majus* est une plante caractéristique des forêts, haies et pelouses anciennes, l'indigénat de la plante en Région flamande n'est pas exclu et les populations méritent des mesures de conservation.

Inleiding

Bij een bezoek aan de natuurtuin van de tweede auteur in Hertsberge (C2.52.42) op 12 juni 2010 vond de eerste auteur meerdere tientallen exemplaren *Conopodium majus* in een beschaduwde, zandige vegetatie bij een visvijver (*Stieperaere* 13079, BR). Bij een tweede bezoek op 24 juni vonden zij nog een tweede populatie iets verder verwijderd van de vijver.

In België is *Conopodium majus* zeldzaam, pas laat met zekerheid herkend en twijfelachtig inheems (Fabri 1993). De eerste zekere vondst dateert van 1975, toen L. Dewulf een dertigtal planten vond in een jonge *Larix*-aanplant in de rand van het Helleketelbos in Watou (Poperinge). In het parkbos van Male in Sint-Kruis (Brugge) vond A. Zwaenepoel in 1986 een tweede, kleine populatie met één bloeiende en enkele vegetatieve planten. Zwaenepoel (2004, 2006) vermeldt ook groeiplaatsen in het domein De Lovie (Poperinge) en in 'de Vierlingen' in Hollebeke (Ieper). (Figuur 1.)

In Midden- en Hoog-België is de soort eveneens zeldzaam. Ze werd er gevonden langs een geruderaliseerde bosrand in Amberloup in 1977 (Fabri 1992), in het park Solvay in La Hulpe in 1987 (Meerts *et al.* 1988), in een tuin in Malonne in 1989 (Fabri & Kervyn 1989) en tenslotte in Pellaines bij Luik in een voormalig park (Andriessen & Nagels 1991).

De nieuwe groeiplaats in Hertsberge is niet oorspronkelijk en wij kunnen met redelijke zekerheid de aanvoer documenteren. Deze vondst is daardoor meer dan een floristische voetnoot. In wat volgt beschrijven wij eerst de standplaats in Hertsberge, gaan daarna in op de ‘aanvoervector’ en herbekijken de indigeniteit van *C. majus* in Vlaanderen.

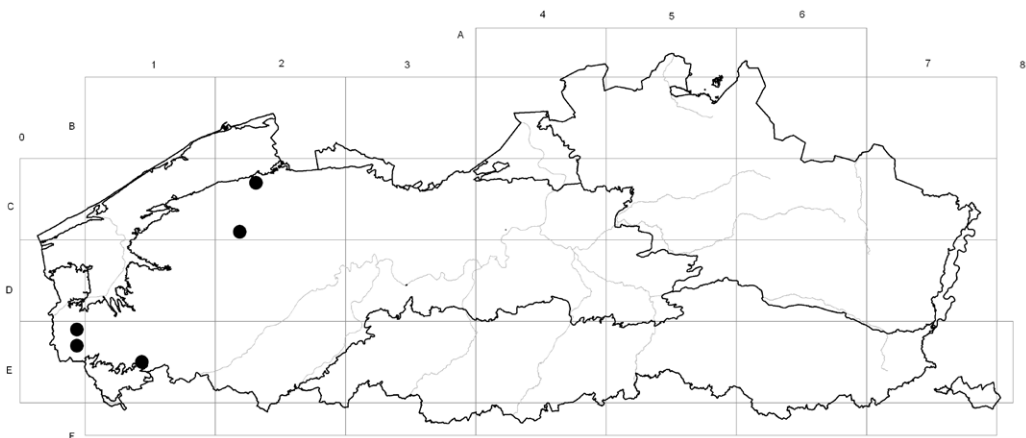
De vindplaats

Bij de aanleg van het perceel in Hertsberge in 1988-89 werden een huis en loods gebouwd en zijn een grote en een kleine vijver gegraven, ten dele op een voormalige weide. Daarna zijn verschillende bomen en struiken aangeplant: dicht bij het huis veel siersoorten, tegen een restant van een beukenbos vooral inheemse boomsoorten, zoals *Quercus robur*. Een grote zone tussen de bijgebouwen, het huis en de vijver werd afgeschrapt om de dichte bramenvegetatie te verwijderen. Op dit zeer droge

gedeelte sloegen veel soorten uit heidemilieus op. Nu is dit een mozaïek van grazige vegetaties met veel *Festuca rubra*, *Carex pilulifera*, *Hypochaeris radicata* en *Hieracium pilosella*, met daarin grote vlekken heide met *Calluna vulgaris* (dominant), veel *Teucrium scorodonia* en verder nog *Genista anglica*, *Hypericum perforatum*, *Molinia caerulea* en *Cytisus scoparius*. In de grasvegetatie verwilderde ook *Origanum vulgare* uit een kruidentuintje. Plaatselijk zijn diverse soorten aangeplant, zoals *Dianthus deltoides*.

Na afvoer van het zanddepot dat was ontstaan bij het graven van de vijvers, werd, om overwoekering door *Cirsium arvense* en *Holcus*-soorten tegen te gaan, de bodem tussen de jonge aanplant afgedekt met karton en een 20 cm dikke laag schors en schorsafval afkomstig van het houtverwerkingsbedrijf Spano in Oostrozebeke.

Het jaar daarop groeiden in deze zone al verschillende bosplanten, zoals *Anemone nemorosa*, *Chrysosplenium* sp., *Corydalis* sp., *Ranunculus ficaria* en *Clematis vitalba* (L. Bourrez, niet gepubliceerde waarnemingen). Op 24 juni 2010 groeiden in deze zone (C2.53.31) *Aconitum napellus*, *Ajuga reptans* (bewust ingevoerd), *Anemone nemorosa*, *Carex sylvatica*, *Lamium galeobdolon* subsp.

Figuur 1 Geactualiseerde verspreidingskaart van *Conopodium majus* in Vlaanderen. Wijzigingen ten opzichte van de Atlas (Zwaenepoel, in Van Landuyt *et al.* 2006): enerzijds werden de uurhokken C2.22 en E1.21, gebaseerd op de kerktorens van de gemeenten vermeld in Andriessen en Nagels (1991), geschrapt; anderzijds werden de groeiplaatsen in de Vierlingen bij Ieper (E1.34) en in Hertsberge (C2.52) toegevoegd.

montanum, *Luzula sylvatica*, *Primula elatior* (bewust ingevoerd), *Senecio ovatus*, *Silene dioica* en *Stachys officinalis*.

Conopodium majus groeit in de tuin op twee plaatsen. De grootste populatie, met vele tientallen planten, groeit in de droogste bovenhelft van de brede, zandige, grasstrook aan de zuidostrand van de vijver. Aan de oostzijde hiervan ligt een recente houtwal en in de grasstrook staan een aangeplante esdoorn (*Acer saccharum*) en een linde (*Tilia cordata*). De groeiplaats wordt hierdoor sterk beschaduwd. De vegetatie wordt gedomineerd door *Holcus mollis*, met in de moslaag *Kindbergia praelonga* (Tabel 1, opname 1). De volledige grasstrook werd destijds bedekt met een dikke laag schorsafval; hiervan getuigen *Anemone nemorosa* en *Silene dioica* (in de rand van het pad naast de grazige berm). Op de droge, zandige bodem is deze laag inmiddels volledig verteerd.

Een tweede, kleinere populatie groeit ca. 20 m ten oosten van de eerste, in het centrale en meer open gedeelte van de tuin. De vegetatie wordt er gekenmerkt door *Festuca rubra*, *Hypochaeris radicata* en *Rumex acetosa*, met in de moslaag *Rhytidadelphus squarrosus* (Tabel 1, opname 2). 's Namiddags beschaduwden een grote appelboom en een zomereik de groeiplaats. Deze plek ligt buiten het gedeelte dat destijds met schorsafval werd bedekt. Wel werd vroeger in juli het gemaaid gras van bij de vijver naar het hoger gelegen stuk gebracht om te drogen; wellicht zijn zo zaden van *Conopodium majus* op de tweede vindplaats terechtgekomen.

Bespreking

Voor uitbreiding van de populatie is kieming uit zaad noodzakelijk. Maar *Conopodium majus* bouwt geen persistente zaadbank op (Thompson *et al.* 1997, Fitter & Peat 1994), en bovendien is het een trage kiemer en trage groeier (Thompson & Baster 1992). Eens verdwenen door verruiging of vermeting, is de soort voorgoed verdwenen. Het is daarom onwaarschijnlijk dat ze de lange periode van verruiging en verbraming op het perceel in

Hertsberge zou doorstaan hebben. Het kan niet helemaal uitgesloten worden dat *C. majus* al op het terrein voorkwam in de bramenruigte die er vroeger stond, maar aanvoer met het grove schorsafval is veruit het meest waarschijnlijk. Veel van het hout voor het bedrijf werd aangevoerd uit de Belgische Ardennen en Frankrijk, tot de streek van Parijs (mond. med. aankoopdienst firma SPANO); dit gebied reikt tot binnen het verspreidingsgebied van *C. majus* in Noord-Frankrijk (Fabri 1987).

De vegetatie van de groeiplaats in Hertsberge komt zeer natuurlijk over en stemt overeen met het door Zwaenepoel (2004) geschetste habitat van de soort in Vlaanderen: beschaduwde grazige vegetaties van licht

Tabel 1. Twee opnamen met *Conopodium majus* van de groeiplaats in Hertsberge. Abundantie van de soorten volgens de Dafor-schaal; d: dominant; a: abundant; f: frequent; o: occasioneel; r: zeldzaam (rare); [ ]: net buiten het proefvlak

Opnamennummer	1	2
Totale bedekking (%)	90	80
<i>Conopodium majus</i>	a	f
<i>Festuca rubra</i>	o	d
<i>Agrostis tenuis</i>	f	a
<i>Stellaria graminea</i>	r	a
<i>Holcus mollis</i>	d	.
<i>Lysimachia vulgaris</i>	a	.
<i>Narcissus poeticus</i>	r	.
<i>Epilobium angustifolium</i>	o	.
<i>Lotus uliginosus</i>	o	.
<i>Fragaria vesca</i>	r	.
<i>Rubus sp.</i>	r	.
<i>Anemone nemorosa</i>	r	.
<i>Gnaphalium uliginosum</i>	r	.
<i>Silene dioica</i>	[ ]	.
<i>Hypochaeris radicata</i>	.	a
<i>Teucrium scorodonia</i>	.	r
<i>Hypericum perforatum</i>	.	o
<i>Rumex acetosella</i>	.	o
<i>Luzula multiflora</i>	.	r
<i>Rumex acetosa</i>	.	a
<i>Quercus robur</i> juv.	.	o
<i>Urtica dioica</i>	.	r
<i>Achillea millefolia</i>	.	r
<i>Luzula campestris</i>	.	o
<i>Carex pilulifera</i>	.	o
<i>Atrichum undulatum</i>	o	.
<i>Kindbergia praelonga</i>	d	.
<i>Brachythecium rutabulum</i>	.	o
<i>Rhytidadelphus squarrosus</i>	.	d

zure lemige zandbodems. Dit sluit aan op het ecologisch profiel elders in Europa. Daar wordt *C. majus* beschouwd als een soort van relatief ongestoorde, weinig productieve vegetaties, zoals bossen, bosranden heggen, heiden en niet bemeste graslanden op neutrale tot lichtzure zand- en leembodems (Grime *et al.* 1988, Rameau *et al.* 1989, Crawford 2006).

De groeiplaats in Hertsberge is vrijwel zeker adventief, maar ook de indigeniteit op de andere groeiplaatsen wordt soms betwijfeld door de Belgische floristen. Meerts *et al.* (1988) kwamen niet tot één standpunt en zetten daarom de verschillende visies ten aanzien van het inheemse karakter van de groeiplaats in Ter Hulpen naast elkaar. In een NME project (Natuur, Milieu en Educatie) van de Vlaamse administratie lijst de Vereniging voor Bos in Vlaanderen *C. majus* op als stinsenplant, dus aangevoerd in parken (VBV s.d.).

Op basis van haar goed gedocumenteerd overzicht denkt Fabri (1987) aan een uitbreiding van het areaal van *C. majus* naar het noorden. Het areaal van *C. majus* in het Ieperse is dan een verre uitloper naar het noorden, met als dichtste deelareaal het voorkomen van *C. majus* in de Boulonnais. Fabri acht het onwaarschijnlijk dat de verschillende nieuwe groeiplaatsen relictpopulaties zijn die aan de aandacht van de vroegere floristen ontsnapt zouden zijn. De verspreidingskaart in Fabri (1987) geeft echter een enigszins vertekend beeld, dat de recente vondsten te sterk benadrukt. Doordat slechts twee tekens gebruikt werden voor het weergeven van de gegevens (voor en na 1950, waarbij het symbool voor recente waarnemingen het symbool voor de oudere waarnemingen 'overschrijft') worden bijvoorbeeld in de Boulonnais slechts drie van de acht lokaliteiten aangeduid als pre 1950. Maar bij de vijf als 'recent' (>1950) ingetekende lokaliteiten zijn er twee waar *C. majus* zowel voor als na 1950 waargenomen werd. Het intensieve werk van de hedendaagse floristen heeft in de Boulonnais dus slechts drie groeiplaatsen toegevoegd.

De vroegere floristen waren beperkt in aantal en hadden niet de grote mobiliteit van de veel talrijkere moderne floristen. Zo inven-

tariseerde apotheker Vande Vyvere op zijn eentje de provincie West-Vlaanderen; nu zijn daar meerdere botanici actief. De nieuwe vindplaatsen in Vlaanderen betreffen daarenboven vooral plaatsen die tot de jaren 1940 strikt privé waren.

Het is in het licht van deze discussie belangrijk dat Peterken (1974) *C. majus* beschouwt als een indicator voor oude bossen, met een continue bosgeschiedenis sinds 1650, met dien verstande dat deze soort ook kan voorkomen in andere oude habitats. Peterken wijst er op dat deze indicatorsoorten moeilijk nieuwe habitats koloniseren. Ook in recentere literatuur wordt *C. majus* beschouwd als een indicatorsoort voor oude bossen (Hermy *et al.* 1999, Crawford 2006) en verwante gestabiliseerde vegetaties zoals heggen en bosranden (Carter 2006).

Kunnen de Vlaamse groeiplaatsen – met uitzondering van Hertsberge – misschien als relictten van oude bosmilieus beschouwd worden? De rand van het Helleketelbos valt volledig binnen de ecologie van de soort én het betreft een oud bos (volgens de definitie in Hermy & Stieperaere 1981, dus onafgebroken bebost sinds de Ferrariskaart, ca. 1775). De overige groeiplaatsen zijn extensieve, bosrijke parklandschappen (Male, De Lovie, De Vierlingen). Deze drie parken werden aangelegd op plaatsen met een continue bosgeschiedenis en op een tijdstip dat bemesting nog niet universeel werd toegepast. Daarbij werden veel kiemingsites voor *C. majus* gecreëerd. Het lijkt daarom voorzichtiger om *C. majus* te beschouwen als een indigene soort aan de rand van haar areaal die zich in een aantal oude parken heeft weten te handhaven.

Als een inheemse soort die wijst op oude bossen en bosranden verdient *C. majus* dan ook ten volle bescherming. Beheersmaatregelen, zoals aangepaste maaitijden, dringen zich daarom op.

Literatuur

Andriessen L. & Nagels C. (1991) – Een vijfde groeiplaats van *Conopodium majus* (Gouan) Loret in België. *Dumortiera* 47: 30.

Carter S. (2006) – Check-list of types of Cornish hedge flora [http://www.cornishhedges.co.uk/PDF/checkflora.

pdf; geraadpleegd 23.07.2010].

Crawford CL (2006) – A provisional ancient woodland indicator plant list for Scotland. *Native Woodlands Discussion Group Newsletter*. **31** (2). Autumn 2006. NWDG [http://www.ntrc.co.uk/media//DIR_64201/provisionalAWVPScotland.pdf]; geraadpleegd 23.07.2010)

Fabri R. (1987) – La limite nord-orientale de l'aire de *Conopodium majus* (Gouan) Loret en Europe occidentale. *Travaux scientifiques du musée d'histoire naturelle de Luxembourg* **9**: 1-20.

Fabri R. (1992) – Ombellifères indigènes, naturalisées ou adventices intéressantes pour la flore belge. *Dumortiera* **50**: 4-15.

Fabri R. (1993) – Umbelliferae. Flore Générale de Belgique. Spermatophytes. Vol. 5, fasc. 2. Meise, Ministère de l'Agriculture/Jardin Botanique national de Belgique.

Fabri R. & Kervyn A. (1989) – *Conopodium majus* (Gouan) Loret à Malonne (Namur, Belgique), sans doute une introduction fortuite. *Dumortiera* **44** : 30.

Fitter A. H. & Peat H. J. (1994) – The Ecological Flora Database, *J. Ecol.* **82**: 415-425 [<http://www.ecoflora.co.uk>]; geraadpleegd 23.07.2010].

Grime J.P., Hodgson J.G. & Hunt R. (1988) – Comparative plant ecology: a functional approach to common British species. Cambridge, Cambridge Univ. Press.

Hermly M., Honnay O., Firbank L., Grashof-Bokdam C. & Lawesson J.E. (1999) – An ecological comparison between ancient and other forest plant species of Europe, and the implications for forest conservation. *Biological Conservation* **91**: 9-22.

Hermly M. & Stieperaere H. (1981) – An indirect gradient analysis of the ecological relationship between ancient and recent riverine woodlands. *Vegetatio* **44**: 43-49.

Meerts P., Duvigneaud J., Fabri R. & Henrion J. (1988) – Une troisième localité belge de *Conopodium majus* (Gouan) Loret à La Hulpe (prov. de Brabant). *Dumortiera* **42** : 2-4.

Peterken G.F. (1974) – A method for assessing woodland flora for conservation using indicator species. *Biological Conservation* **6**: 239 – 245.

Rameau J.C., Mansion D. & Dumé G. (1989) – Flore forestière française. Guide écologique illustré 1. Plaines et collines. Paris, Institut pour le développement forestier.

Thompson K., Bakker J.P & Bekker R. (1997) – The soil seed banks of North West Europe: Methodology, density and longevity. Cambridge, Cambridge Univ. Press.

Thompson K. & Baster K. (1992) – Establishment from Seed of Selected Umbelliferae in Unmanaged Grassland. *Functional Ecology* **6**: 346-352.

VBV (s.d.) – NME-project “Privé-boseigenaars en attitudes t.a.v. duurzaam bosbeheer” [http://vbv.be/nme/beheersfiches/Bijlage_47_beheer_van_bos_in_kasteeldo_meynen.pdf]; geraadpleegd 20 juni 2010].

Zwaenepoel A. (2004) – Systematiek van Natuurtypen voor Vlaanderen: 8. Ruigten en zomen. INBO & WVI, 224 p.

Zwaenepoel A. (2006) – *Conopodium majus*. In Van Landuyt W. *et al.*, Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Brussel/Meise, INBO, Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer.